

TransELTE 2018

XX. Fordítástudományi Konferencia

**(Budapest, ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
2018. március 22–23.)**

Földvári Miklós, Klenk Márk

E-mail:foldvari.miklos1@gmail.com, klenky1990@gmail.com

Kettős jubileumot ünnepelhetett az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke szervezésében 2018. március 22–23-án megrendezett XX. Fordítástudományi Konferencia: egyrészt 20. alkalommal került sor a találkozóra, másrészt a tanszék idén ünnepelheti 45 éves fennállását. Talán ennek is köszönhető, hogy a résztvevők száma minden korábbi rekordot megdöntött, hiszen előzetesen 514-en regisztráltak a rendezvényre. Az évforduló alkalmából a tanácskozás új nevet is kapott, és a külföldi meghívottakra, a konferencia nemzetközi jellegére tekintettel immár TransELTE 2018 néven jelent meg a különböző felületeken. A rendezvény fő támogatója az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) volt, támogatóként pedig az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóságát (DGT) és a Szent Jeromos Alapítványt tüntették fel.

A helyszínt az ELTE BTK biztosította, ebben az évben a Gólyavár épületében, ahol az impozáns méretű Mária Terézia teremben nagy körasztalok mellett foglalhatott helyet a jelentős számú hallgatóság, köztük az ELTE FTT oktatói, valamint mesterképzésben és doktori képzésben részt vevő hallgatói, szabadúszó fordítók és tolmácsok, külföldi résztvevők.

A megjelenteket először Horváth Ildikó egyetemi docens, az ELTE FTT tanszékvezetője köszöntötte, egyben kiemelte, hogy a szinkrontolmácsolást a teremben kialakított kabinokban az FTT hallgatói biztosítják, és ez az első nagy tolmácsolási eseményük. A megújult, nagy érdeklődést vonzó konferenciára új kiadvány jelent meg az OFFI Zrt. támogatásával, *Latest Trends in Hungarian Translation Studies* címmel, Horváth Ildikó szerkesztésében, amelyben a fordítástudományi tanszék két oktatójának és a doktori program hallgatóinak írásai találhatóak meg, és az OFFI Zrt. vezérigazgatója, Németh Gabriella is csatlakozott egy cikkel a szerzőkhöz. A kereskedelmi forgalomba nem kerülő, azonban ingyenesen letölthető könyv a bírósági tolmácsolás, a konferenciatolmácsolás, az audiovizuális fordítás, a terminológia, a lektorálás és a Magyarországon működő tolmácsok presztízsének témáját járja körül.

Ezután az ELTE BTK dékánja, Sonkoly Gábor köszöntötte az egybegyűlteket. Elmondta, hogy a Bölcsészettudományi Kar ma a tudományos és oktatási tevékenység fellegvára, ahol a humán tudományok művelése 41 alapképzési szak, 59 mesterképzési szak és 74 doktori program keretében valósul meg, ami országos vezető szerepet biztosít a karnak. Ezen belül az Fordító- és Tolmács-

képző Tanszék az egyik legnagyobb múltú intézmény, az itt képzett szakemberek száma közelíti a kétezret, ami az EU-ban is magas számnak minősül. Európai Unió tolmácsolás is csak nálunk folyik az országban. Véleménye szerint Európa közös nyelve nem az angol mint lingua franca, vagy a német vagy a francia, hanem a fordítás és a tolmácsolás. További sok sikert kívánt ehhez a küzdelmes, szép szakmához, és külön köszönetet mondott Horváth Ildikó tan-
székvezetőnek az áldozatos, emberfeletti munkáért.

A konferencia első napjának kezdetén a Fordítástudományi Doktori Program hallgatói mutatkoztak be első kutatásaikkal. Az első előadást Varga Dóra Ágnes, a doktori program elsőéves hallgatója tartotta *Hallgatók viszonyulása gépi fordítás utószerkesztéséhez* címmel. Beszámolt arról az ebben a félévben végzett kismintás kutatásról, amelybe 5 FTT-hallgatót vont be, akiknek két darab, egyenként kb. 400 szavas, társadalomtudományi témáról szóló, emberileg és gépileg fordított szöveget kellett lektorálniuk, illetve a szövegen utószerkesztést végezniük, és közben diktafonba mondaniuk gondolataikat. Az így létrejött jegyzőkönyvek (TAP=Think Aloud Protocol) alapján kívánt megállapításokat tenni a lektorálás és utószerkesztés során megfigyelhető eljárásokról és attitűdökről. Hipotézise szerint a hallgatók eltérő attitűddel fognak viszonyulni az ember és a gép által fordított szövegekhez a lektorálás során, és tevékenységük során megfigyelhetők lesznek különböző „lektorbetegségek”, mint a sok preferenciális javítás, a túllektorálásra való hajlam vagy a szükségtelen beavatkozások.

Az elemzést a hangfelvételek és a lektorált szövegek alapján végezte, pozitív és negatív megjegyzéseket keresett, illetve, hogy van-e indoklás a beavatkozásoknál (objektív, szubjektív, nincs). A megállapítások szerint a hallgatók több negatív megjegyzést tettek, mint pozitívát, főként a gépi fordítás lektorálása esetén, elmondható tehát, hogy a lektorálás során negatív attitűdöt tanúsítottak a szöveg irányába, a gépi fordítás esetén pedig még negatívabban. Megfigyelhető volt emellett számos szükségtelen és hibás beavatkozás is. Összefoglalója szerint jó lenne megismételni a kutatást a lektorok képzése terén, illetve szerencsés lenne idővel változtatni azon az Anthony Pym fordításkutató által is megfigyelt jelenségen, hogy a gépi fordítás utószerkesztése egyelőre nem túl népszerű téma a lektorálást végzők körében, ahhoz igen negatívan viszonyulnak.

Malaczkov Szilvia, az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának elsőéves hallgatója az *Audiovizuális feliratok korpuszalapú vizsgálata: átváltási műveletek a nem hivatásos fordítók felirataiban* című előadásában az audiovizuális fordításon belül az önkéntes fordítók munkáját vizsgálta. A ma már globális szinten megrendezett TED (Technology, Entertainment, Design) népszerűsítő előadások fordítását 2009 óta online feliratozó közösségek végzik. A hivatásos nyelvi közvetítők és a fordítástudomány számára is kihívást jelent ennek az új, közösségi közreműködésen alapuló és a digitális fejlődés, valamint a szocio-kulturális változások által létrejött fordítási megoldás. Az előadó kutatásában a magyar önkéntes TED fordítói közösség feliratozási megoldásait vizsgálta az explicitáció és az implicitáció tekintetében. Egyrészt a feliratozás fizikai körülményei miatt, azaz a feliratok sorhosszúságának és a feliratok képernyőn történő megjelenési idejének kötöttsége miatt a feliratozók feltehetően a forrásnyelvi

szövegnél implicitébb célnyelvi szöveget hoznak létre. Az explicitáció elve alapján viszont a fordító általában a forrásnyelvi szövegnél explicitebb szöveget hoz létre, hogy a célnyelvi olvasó számára információvesztés nélküli és könnyen érthető szöveget alkosson. A feliratozás során a fordítónak döntenie kell, hogy melyik fordítási megoldással éljen.

A kutatás alapját a Klaudy Kinga által meghatározott fakultatív explicitációs és implicitációs műveletek adták. A kutatási korpusz az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának Pannonia Korpuszából épült fel. A cél a fordítás folyamata során explicitációval és implicitációval járó műveletek arányának megállapítása volt. Az adatok alapján ezekben az audiovizuális feliratokban az implicitációval járó műveletek aránya jelentősen meghaladta az explicitációs műveleteket. Ez a megállapítás felvetheti Blum-Kulka explicitációs hipotézisének módosítását az audiovizuális fordítások esetében. A további kutatási irányt az előadó az explicitási szint produktumorientált vizsgálatában látja, amely a kohéziós elemek, illetve a diskurszusjelölők eltolódásának elemzésén alapulhat.

Mány Dániel, az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának másodéves hallgatója az *Idegen szavak autentikus és fordított orvosi szövegekben: fordítási stratégiák angol, francia és magyar betegájékoztatók tükrében* című előadásában az orvosi szakfordítás problémaköréből az idegen szavak jelenségét vizsgálta autentikus és fordított, angol, francia és magyar nyelvű betegájékoztatókban. Az elméleti háttérben kitért az egészségügyi szakdolgozók szó- és terminushasználatának normatív elvárásaira, az orvosgyógyászati álláspontjára, beszélt az idegen szavak és a laikus olvasó kapcsolatáról. Az előadást egy saját fordítási megbízásából vett példával kezdte, így a közönség az előadás elején általános képet kapott arról, milyen kérdésekkel szembesülhet a fordító idegen szavak fordításakor. A kvantitatív elemzéshez az AntConc nevű programot használta, és támaszkodott az adott nyelveken írt idegen szavak szótáraitra. Megállapította, hogy párhuzamos korpuszában legkevésbé az angolra jellemző az idegen szavak használata. A számadatok szerint az idegen szavak gyakorisága magasabb a franciában, illetve még magasabb a magyarban. A fordítási stratégiák tekintetében hallhattunk az intralingvális fordítás szerepéről, illetve 5+1 fordítási stratégia azonosításáról. Az előadó igyekezett a célnyelvek tekintetében minden stratégiánál fordítási irányokat megállapítani, illetve törekedett a gyakorlatban is alkalmazható általános igazságok megállapítására az egyes stratégiák tekintetében. A kutatás folytatásában tervezi autentikus magyar és fordított magyar betegájékoztatók összehasonlítását, így fény derülhet arra, hogy vannak-e olyan különbségek, amelyek a fordítás folyamatában kelnek életre.

Marcin Turski, a poznani Adam Mikiewicz Egyetem tanára angol nyelvű előadást tartott *Direkcionális fordításban – AB vagy BA: a fordítási irányok kihívásairól* címmel. A kutatást az egyetemen végezte, azt vizsgálva, hogy számít-e a fordítás iránya. Mivel sok intézménynél elvárás és alapfeltétel, hogy a fordítók csak az anyanyelvükre (L1) fordítsanak, kézenfekvő a feltételezés, hogy az könnyebb, egyszerűbb számukra. Amellett, hogy sok országban szükségszerűség az L2-re fordítás, él az az általános feltételezés, hogy a fordítónak L1-ről L2-re fordításhoz nagyobb kognitív erőfeszítésre van szüksége.

A két éve indított, a Lengyel Tudományos Központ által támogatott, „EDiT Project” névre hallgató, kétnyelvű nyelvhasználókat bevonó kutatás többek közt a nyelvek közötti váltást, a gyors döntéshozatalt, a multi-taskingot és a perspektívaalkotást vizsgálta, valamint a nagyon közeli nyelvek, pl. az orosz és a lengyel közötti nyelvi interferenciákat monitorozta. A kutatás során a folyamatra koncentráltak, nem az eredményre – azt kívánták objektívan megállapítani, valóban nagyobb kognitív kihívást jelent-e az idegen nyelvre fordítás.

A fordító agyának megfigyeléséhez laboratóriumi körülmények között gépelésfigyelő (key-logging) szoftvert (pl. Translog), szemmozgás-figyelő szoftvert használtak, valamint képernyőképeket készítettek fordítás közben (screen capture). A 26 tapasztalt (átlagosan 13,5 év tapasztalattal rendelkező) fordítónak két (kreatív és leíró) szöveget kellett két irányba (lengyelre és angolra) fordítania, majd kérdéseket megválaszolni. Az öt hipotézisből egy bizonyosodott be, eszerint több idő kell, hogy a fordító feldolgozza az idegen szöveget megértéskor, az rövidebb az anyanyelvű szöveg olvasásakor. A pontosabb eredményekhez további kutatások szükségesek, más nyelvekkel is, akár a magyar barátokkal is érdekes lehet hasonló projekteknél részt venni.

Ezt követően Eszenyi Réka, az ELTE FTT és Dóczi Brigitta, az ELTE Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének oktatója közös, a *Mentális lexikon és fordítóképzés: egy hallgatók közt végzett szókincsvizsgálat eredményei* című, angol nyelven tartott előadásában a fordítóhallgatók mentális lexikonjának kérdéseit járta körül. Feltáró kutatásuk esetében ún. pilot studyról van szó, amelynek adatait még elemzik. Azt vizsgálták többek között, hogy a hallgatók hogyan tárolják mentális lexikonjukban az egyes szavakat – pl. asszociációk, a szavak jelentése vagy kollokációk útján. A kísérletben tíz önkéntes vett részt, akiknek egy 120 szavas, elég szakmainak nevezhető, közgazdaságról szóló szöveg lefordítása után írásbeli kérdőívet kellett kitölteniük tíz szóval kapcsolatban. Bár az eredmények csak előzetesnek nevezhetők, bizonyos tendenciák már kirajzóldtak. A hallgatók nagymértékben támaszkodtak anyanyelvükre, a magyarra az asszociációk terén, ami meglepő, mert a nyelvtanulók már középszinten is az idegen nyelven szoktak asszociálni. Emellett megfigyelhető volt, hogy erős kapcsolatok állnak fenn az L1 és L2 szavak között, illetve az, hogy a hallgatók kevés kollokációt ismernek, azokkal problémáik adódnak fordítás közben, továbbá különböző stratégiákat követnek az információk előhívása során. A jövőben végzendő kutatások során szeretnék kiterjeszteni a megfigyeléseket az angolnyelvtanárnak készülő hallgatók mentális lexikonjára, valamint a kutatást professzionális fordítókkal is elvégezni.

A másfél órás ebédszünetet követően először Borhy László professzor, az ELTE rektora köszöntötte a résztvevőket. Kiemelte, hogy a nyelv nemcsak kommunikációs eszköz, hanem egyfajta sajátos látásmód is. Elmondta, hogy az ELTE-n, a legrégebbi felsőoktatási intézményben zajlik a legrégebb óta fordító- és tolmácsolás Magyarországon, amelyet ma is az állandó megújulás és a képzési portfólió igényekhez igazítása jellemez, amire példa a bírósági tolmácsolás, a lektorképzés, az audiovizuálisfordító-képzés vagy a távoktatási keretek között zajló fordítóképzés. A rektor beszélt a 2003-ban indult fordítástudományi

doktori programról, a tanszék számtalan kiadványáról, valamint aktív kutatási és oktatási tevékenységéről.

Ezután Agnieszka Walter-Drop, az EU Tolmácsolási Főigazgatóságának (DG LINC) vezetője beszélt angol nyelven a nyelvi szakértők változó szerepéről és az előttük álló számos kihívásról. Hangsúlyozta, hogy változnak a nyelvi technológiák, a konferenciák világa is megújul, egyre több interaktív megbeszélésre kerül sor, ahol a résztvevők fizikailag akár nincsenek is jelen (virtuális részvétel, akár hologram formájában), a fordítássegítő eszközök (CAT) ma már teljesen integrálódtak a fordítói szakmába. Megjelent a horizonton a CAI (Computer Assisted Interpreting), a számítógéppel segített tolmácsolás, egyre több technológia nyer teret életünkben és a szakmában is, ami kérdéseket vet fel a szerepünkkel és a jövővel kapcsolatban. A főigazgató asszony személy szerint mélyen hisz abban, hogy az emberi tolmácsok megmaradnak, de nem szabad homokba dugni a fejünket a változások láttán, amelyek egyben lehetőséget, alkalmat is jelentenek – mottója szerint ne harcoljunk a változás ellen, és a gépek munkáját állítsuk a szolgálatunkba, hogy a tolmácsok is még tökéletesebb munkát végezhesenek. Arra nem vállalkozna, hogy megjósolja, mi lesz 45 év múlva, de foglalkozni kell a lehetőségekkel és kihívásokkal, az új technológiákkal (smart meeting assistance, felhőben tárolt információk, Twitter alkalmazása), amelyekhez alkalmazkodni kell, tanároknak és hallgatóknak egyaránt integrálniuk kell munkájukba. Konklúziója szerint a nyelvi szakembereknek, akik egyre fontosabb szereppel bírnak a több nyelven zajló, demokratikus vitákban, nyitottnak kell lenniük a változásokra és jövőre.

A főigazgatót Alexandra Pangakou, az Európai Bizottság „A” Igazgatóságának (DG SCIC) igazgatója követte, aki angol nyelvű előadást tartott *Tolmácskézségek és kompetenciák a változó világban* címmel. A többnyelvű környezetben zajló konferenciatolmácsoláshoz számos kompetencia szükséges, amelyek magukba foglalnak többféle készséget (pl. elemzőképességet, jó memóriát, problémamegoldó képességet), valamint tudást és ismeretet (pl. nagyon magas szintű nyelvtudás). A kompetenciák, mint a kommunikáció, a tudás/ismeretek (nyelv, terminológia, szakterület, kultúra) kulcsfontosságúak, ezek mellé pedig olyan szempontok járulnak, mint a rugalmasság, az alkalmazkodóképesség, az új technológiáknak és elvárásoknak való megfelelés, a munkakörnyezet, a vállalkozói szellem. Ebben a szakmában dinamikus megközelítés szükséges, ahol alkalmazkodni kell a változó körülményekhez, ami kihívást, egyúttal azonban hatalmas lehetőséget is jelent.

Alison Graves, a Többnyelvűség és Külkapcsolatok Osztály (DG TRAD) vezetője az *Új idők, új készségek: a fordító változó szerepe az Európai Parlamentben* című, angol nyelvű előadásában rámutatott, hogy az általa vezetett részleg a legnagyobb az Európai Unióban, amely évi 2,5 millió oldalt állít elő 1200 alkalmazottal, ami megfelel annak, mintha mind a hét Harry Potter-kötetet minden héten kiadnák. Kiemelte, hogy az EU nyelveit tekintve 24 eredetit gyártanak, nem egyet és annak fordításait. Rámutatott, hogy válaszolniuk kell a változásokra, erre példa, hogy új szerepeket töltenek be, pl. nem anyanyelven született szövegeket szerkesztenek, vagy bizonyos esetekben előfordult, hogy a tolmács bent ült a bizottságban a képviselő mellett. Felhívta a figyelmet az

osztály „audio capacity” néven bevezetett új szolgáltatására, melynek során a szövegeket adaptálják és hangzó anyagként felmondva rögzítik, így azok Podcaston meghallgathatók, ami újabb módja annak, hogy közelebb hozza az EU-t a polgárokhoz.

Ezt követően Marcin Kotwicki, az Európai Bizottság „C” Igazgatóságának (DGT) minőségbiztosítási vezetője *Hogyan járhatunk túl a saját eszünkön? Minőségbiztosítás felsőfokon* címmel tartott előadást angol nyelven. Rámutatott, hogy az igen nagy létszámú, 2000 emberből álló DGT Igazgatóság, melynek fele Brüsszelben, fele Luxembourgban tevékenykedik, magas szintű IT-kompetenciákkal rendelkezik, amelyet azonban a jövő kihívásaira való tekintettel tovább kell fejleszteni. Az EU-ban végzett fordítás nagyon komplex folyamat, sok visszajelzés érkezik, számtalan egyeztetés zajlik a lektorok, ellenőrzést végzők és a fordítók között, mind terminológiai kérdésekben, mind a fordítás egyéb területein. Ezért is olyan fontos a minőségbiztosítás (QA=Quality assurance) kérdése, amelynek célja a hibák (félfordítás, terminológiai tévedések, kihagyás stb.) felfedezése és elkerülése, megelőzése. Ehhez a részleg a CAT eszközökben foglalt, automatikus minőségellenőrző rutinok (QA checks) mellett saját, egyedi szabályokat is írnak (custom rules), ami már megközelíti a programozás területét, és segít az EU-s szövegekre jellemző, gyakran előforduló hibák (akár a hónapok neveinek fordítása, ami meglepő módon problémákat, összekeveredést okozhat, a jogszabályok hivatalos megnevezése, a belső dokumentumokra történő hivatkozások, hiányzó számok, nevek) észlelésére. Fontos lenne az ún. reguláris kifejezések (regular expressions) használata, amelyeket sajnos nem tanítják az egyetemeken, pedig alkalmazásuk segíti a fordítót/lektort, javítja a teljesítményt. Mindazonáltal látni kell, hogy a gépi QA nem érti a kontextust, nem tud javítani emberi ellenőrzés nélkül, nem helyettesíti az emberi lektorálást. A jövőre nézve célként emelte ki a hamis riasztások számának csökkentését, a kontextus megértését a gépi QA-val, valamint azt, hogy a terminológia-ellenőrzés működjön az inflektáló nyelveknél is.

A kávészünetet követően Daniela Amodeo Perillo, az EULITA (a jogi fordítással foglalkozó intézményeket, tolmácsokat és fordítókat tömörítő európai szervezet) elnöke tartott diavetítés nélküli előadást angol nyelven a bírósági tolmácsolás kérdésköréről *A jogi tolmácsolásról szóló ISO szabvány előnyei és korlátai* címmel. Rámutatott arra, hogy sok országban alulfizettség jellemzi a bírósági tolmácsolást, ami demotivációt okozhat, illetve a megfelelő körülmények biztosításának fontosságára a bírósági tolmácsolás során. Előadásában kitért a bírósági jogi tolmácsolásról szóló ISO 20228 szabványra, amelyet tízévenként felül kell vizsgálni, viszont csak ajánlásnak tekinthető, szemben a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló, kötelező érvényű 2010/64/EU irányelvvel, amely szabályozza a szóbeli és jeltolmácsolást is, és irányadó mind a használók (bíróság, ügyészség, rendőrség stb.) és a magánemberek számára is.

A szentpétervári Herzen School of Conference Interpreting and Translation tanáraként is tevékenykedő, magyarul is kiválóan beszélő Okszana Jakimenko angol nyelven tartott előadást *Az oroszországi bírósági tolmácsolás jogi és kulturális aspektusai: kihívások és megoldások* címmel. A 22 éve bírósági tol-

mácsként is dolgozó oktató bemutatta a tolmácsokra érvényes oroszországi jogi kereteket (Btk., Ptk., Ppt.) és jogszabályi rendelkezéseket, amelyek elég tágan értelmezhető fogalmakkal írják körül a tolmácsok tevékenységét („szándékosan helytelen fordítás”, „szándékos félrefordítás”, „hű fordítás”). Kiemelte, hogy ma már nincs tolmácsvizsga, bárki mehet tolmácsolni, aki megfelelően tudja a nyelvet, csak felsőfokú végzettséggel kell rendelkeznie, viszont a felelősségre vonatkozó szabályok elég szigorúak és vitatottak is a tolmácsok körében. Bemutatott egy konkrét esetet is, amikor egy grúz-orosz tolmácsot/fordítót két év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték szándékosan nem megfelelő fordításért (például bebizonyosodott, hogy a fordító Google Translate-tel is lefordított kb. 30 oldalt néhány óra alatt). Sajnálattal mutatott rá, hogy jel-tolmácsképzés jelenleg voltaképpen nincs Oroszországban. A jövőre nézve elmondta, hogy szeretnének egy új törvényt a bírósági tolmácsolásról, amihez az Oroszországi Fordítók és Tolmácsok Szövetsége tervezetet is készített, emellett etikai kódexet dolgoznak ki a fordítók és tolmácsok számára, szemináriumokat és képzéseket szerveznek, és egyeztetés zajlik a fordítói/tolmácsnévjegyzék bevezethetőségéről is.

A nap utolsó előadójaként Farkasné Puklus Márta doktori kutatását mutat-ta be *A tolmács szerepe a magyar bírósági tárgyaláson* című előadásában. Rámu-tatott a jogi jellegű tolmácsolás (legal interpreting), a bírósági és tárgyalótermi tolmácsolás komplexitására, mivel az nyelvi közvetítés két nyelv, két kultúra, eltérő érdekek, jogrendszerbeli különbségek, különféle tolmácsolási módok, eltérő elvárások között. Tovább nehezíti az amúgy is bonyolult helyzetet, hogy jogi oldalról szó szerinti tolmácsolást várnak el, tolmácsszakmai szemszögből pedig a nyelvi közvetítés szempontjainak megfelelő tolmácsolást. Az előadó a bírósági tolmácsolás kommunikációs szituációjának nyelvi és nem nyelvi aspek-tusait kutatja, melynek célja többek közt a jogi és nyelvi szakemberek elvárá-sainak feltárása, illetve ideális esetben közelítése egymáshoz. A kutatás három részből áll, 1. kérdőív kitöltése (a bírákat elég nehéz részvételre ösztönözni), 2. jegyzőkönyvek vizsgálata (ezt a bíróságok eltérő adatkezelési gyakorlata nehe-zíti), 3. hangfelvételek készítése (talán a legnehezebb kérdés, nem könnyű engedélyt szerezni). Szükség van a tolmácsok és a bírók meggyőzésére is, ügyelni kell arra, hogy a felvétel készítése ne befolyásolja a kommunikációt, technikai nehézségek is felmerülnek, például a felvevőkészülékek elhelyezését illetően, de nem egyszerű a suttagó szinkrontolmácsolás átírása sem. A kérdőívet két fázis-ban töltötték ki, először 30 bíró online módon, majd az Országos Bírói Hivatal intranetes oldalán volt elérhető. A kutató 32 jegyzőkönyvet vizsgált meg, ame-lyek három magyarországi bíróságon születtek a tárgyalásokról. A hangfelvé-telek elemzése kiterjedt a pragmatikai szempontokra, diskurzuselemzésre (be-szédstílus, diskurzusjelölők használata), a tolmács szerepére és személyiségére, a bíró személyiségére és ennek kifejeződésére (hatalom kifejeződése), a deikti-kus eltolódásokra, az intralingvális fordításra, a tolmácsolás módjára és egyéb aspektusokra. Jelenleg is zajlik a felvételek elemzése, és előreláthatólag további kérdések vetődnek fel a kutatás során, amelyből a doktori disszertáció készül.

A konferencia második napjának programjáról mint mindig, most is az OFFI gondoskodott. A program a *Közszolgálat és biztonság a hiteles nyelvi szol-*

gáztatásokban címet kapta, az előadások a bírósági tolmácsolás, a humanitárius tolmácsolás, többnyelvű nyelvi helyzet, valamint a tolmácsolás etikai dilemmái köré szerveződtek.

Az előadássorozatot az Igazságügyi Minisztérium képviseletében Juhász Hajnalka, az OFFI Felügyelőbizottságának elnöke nyitotta meg. Röviden ismertette az OFFI történetét, ezzel is hangsúlyozva a majd 150 éves szervezet fontosságát a magyar piacon. Összehasonlította a magyar hiteles fordítási gyakorlatot a környező Európai Unió országok gyakorlatával, rámutatva arra, hogy valamely módon minden állam részt vesz ennek a környezetnek a szabályozásában. Kiemelte, hogy az OFFI szakértelemmel és megfelelő felügyelettel végzi a munkáját, megindult a modernizálás útján és megállja a helyét a jelenlegi környezetben. Hangsúlyozta a terminológia fontosságát, egy egységesített terminológiai adatbázis meglétét a jogszabályok konzisztens és megfelelő terminológiával történő fordításnak elvégzése érdekében.

Az első előadó Németh Gabriella, az OFFI vezérigazgatója volt. Előadása az *Igazságügyi etikai dilemmák és összefüggések a bírósági tolmácsolásban* címet viselte. Röviden bemutatta az OFFI kialakulásának történetét, aminek kapcsán kitért az állami fordítási feladatok ellátásának egykori és jelenlegi munkamódszerének bemutatására. Kiemelte, hogy a kezdetek óta az állami fordítási feladatok megváltoztak, az OFFI-t mára a minőségbiztosítás és terminológiafejlesztés jellemzik, saját kiadványai, szakmai programjai vannak. Az OFFI állami közfeladat-ellátóként tekint magára, ilyen szempontból nagyon fontos, hogy etikusan járjon el. Az etikusság kérdésköréhez kapcsolódva négy konkrét, releváns választ adott: (1) a korábban bemutatott Fordítási és Tolmácsolási Minősítő Testület véleményezi az OFFI munkáját szakmai és etikai szempontból is, (2) a megújult gyakornoki és mentori program keretében a diákok és végzett fordítók lehetőséget kapnak az OFFI működésébe való betekintésre, a pályakezdő fordítók pedig a külső fordítóként történő karrierkezdesre, (3) az OFFI Akadémia tréningeket, képzéseket, konferenciákat, szakmai napokat szervez a külső és belső munkatársak számára, valamint (4) a *Hiteles nyelvi szolgáltatások etikai kódexének* elfogadásával a külső és belső munkatársak állást foglalnak a pártatlanság, a szöveghű fordítás, az adatok és információk bizalmas kezelése, valamint az összeférhetetlenség elkerülése mellett. Összegzésként elmondta, hogy a majdnem 150 éves OFFI az állami fordításügy modern szakmai intézete.

A szekció második előadója Elena Chiocchetti, az EURAC kutatóintézet vezető kutatója volt, előadása a *Nyelvi jogok biztosítása a Dél-Tiroli gyakorlatban: a jogi terminológia kidolgozása a közigazgatás és igazságszolgáltatás számára* címet viselte. Annak érdekében, hogy megértsük a helyzetet, röviden bemutatta a régió történetét. Bemutatta, hogy a terminológiai munkát három megközelítés jellemezte: először a „laissez faire”, vagyis a „menjen minden a maga útján” hozzáállás, a fordítási és terminológiai munka nem volt koordinált, nehézkesen működött. A későbbiekben az előíró terminológiai munka jellemezte munkálatokat. 1988-ban létrehozta egy hat fős terminológiai bizottságot, melynek feladata az új terminusok felkutatása, elfogadása és a régebbi terminológia frissítése jogi, közigazgatási és műszaki területen. Az így készült terminológiai jegyzékek a hivatalos lapban jelentek meg, és használatuk kötelező volt. A bi-

zottság 2012-ig működött, körülbelül 15-20 ezer terminust szabványosítottak. Hátránya volt, hogy a munka eléggé lassan zajlott, és kevésbé tudott lépést tartani a jogi változásokkal. A legújabb megközelítést a leíró terminológiai munka jellemzi, szakértők és terminológusok együtt dolgozzák ki az olasz jogi rendszer különböző aldoménjeibe tartozó fogalmakat. Az adatok rögzítésére létrehozták a *bistro* nevű terminológiai adatbázist, amely mindenki számára szabadon hozzáférhető. Előadása végén hangsúlyozta, hogy a terminológiának fontos szerepe van a nyelvi jogok, valamint a jogbiztonság megvalósításában.

A szekció harmadik előadója a tolmácsolás kutatásának nemzetközi hírű vezető személyisége, Barbara Moser-Mercer *A humanitárius tolmácsolás* címen tartott előadást. A jelenlegi világpolitikai helyzetben a menekültügyi tolmácsolás nagyon fontos szerephez jutott, mivel afrikai és közel-keleti menekülttáborokban több millió ember vár arra, hogy menekültstátuszt kapjon egy biztonságosabb országban. Előadásában ismertette az eljárás menetét, résztvevőit, a státusz megadásának és a letelepedés nehézségeit, kiemelte az eljárás nehézségeit és buktatóit, valamint a visszaéléseket. Hangsúlyozta, hogy a humanitárius tolmácsolás a menekültügyi eljárások tolmácsolásán túlmutat, részben edukáció is. Rengeteg nyelven kell tolmácsolási feladatokat ellátni, éppen ezért hathatós és nyelvfüggetlen tréningeket kell biztosítani a kiválasztottak számára, hogy el tudják látni ezeket a feladatokat, valamint esettanulmányokon keresztül az etikai problémák megoldására, elkerülésére is fel kell hívni a figyelmet. Azonban nemcsak tolmácsolási feladatok ellátására készítene fel, hanem egyéb (pl. egészségügyi) képzéseket, sőt, egyes régiókban diplomaprogramokat is létrehozhatnak. Ennek biztosítása érdekében terveznek, fejlesztenek és ellenőriznek különböző tanulóközpontú és technológiával támogatott oktatási modulokat. A kurzusokat és tréningeket online tananyagként is kidolgozták, ezzel is biztosítva a szélesebb körű hozzáférést. Egyes táborokban a képzőközpontok már önműködőek és a jövőbeni cél leginkább az, hogy a képzéseket csak felügyelni kelljen, mivel már a képzők képzése sok helyen megtörtént. Előadása végén kiemelte, mitől is nehéz a humanitárius tolmácsolás megvalósítása. Az európaiától nagyon eltérő nyelvi és kulturális környezetben nagy mértékben felértékelődik az etikusság és a tolmács eltérő szerepe, főleg, mivel menekültügyi tolmácsolás esetén egy érzelmileg töltött környezetben kell ellátni a feladatot.

A második szekció első előadója Tóth Judit, a SZTE ÁJK oktatója *A tolmácsolás, a bíróság és a hatóság egymásrautaltsága – bíróság és jogbiztonság* című előadása elején kitért rá, hogy a tolmácsot az eljárásban többféleképpen definiálhatjuk. Beszélhetünk róla mint kommunikációs szakértő, kulturális és szociális közvetítő, köznyelvi és jogi szaknyelvi közvetítő, jogrendek közötti közvetítő, vagyis, összefoglalva a tolmács multifunkcionális közvetítőként vesz részt az eljárásban. Ha nem segít, az ügyfél joghoz jutásában, a tisztességes eljáráshoz és az anyanyelvhasználathoz való jogában lesz akadályozva. A jogszabályokat megvizsgálva bemutatta, hogy több mint kétszáz magyar jogszabály tesz említést a tolmácsról vagy a tolmácsolási feladatról, azonban konkrét, csak tolmácsokra vonatkozó szabályozás sehol sem található, leggyakrabban a szakértőkre vonatkozó szabályokat vonatkoztatják rájuk is, azonban az eljárásban mégsem szakértőként vesznek részt (nem kapnak felkészülési időt, az iratbetekintés sem auto-

matikus, nem minden esetben lehetséges, ellentétben a szakértőkkel). Végkövetkeztetésként megállapította, hogy a bírósági eljárásban a tolmács és a fordító értékek, szokások és kultúrák között is közvetít, az általa nyújtott szolgáltatás előfeltétele annak, hogy hozzáférjenek az alapvető jogokhoz és emberi jogokhoz. Komoly feladata van a jogalkotóknak abban, hogy a vádlottak megkapják a tisztességes eljáráshoz való jogukat.

A második szekció következő előadója Seresi Márta, az ELTE FTT oktatója *Tolmácsolási gyakorlat az Európai Bíróságon* című előadásában gyakorlati szempontból mutatta be a tolmácsok feladatait az Európai Bíróságon. A Bíróságon mind a 24 hivatalos nyelven zajlanak az eljárások, de a de facto munkanyelv a francia. Mivel egyes eljárásokba több nyelv is bevonódhat, nagy fordítási és tolmácsolási kapacitásra van szükség. Ismertette, hogy a bíróságon minden esetben szinkrontolmácsolás történik, 3-4 fő váltja egymást munka közben. Kezdetben alapelv volt, hogy minden tolmács az anyanyelvére dolgozik, azonban az EU bővítése után ez már nem volt megvalósítható. Ennek következtében, egyes esetekben a tolmácsok már idegen nyelvekre is tolmácsolnak, viszont ezeket a feladatokat kevésbé szeretik, mivel kevés gyakorlási lehetőség adódik, valamint a teljesítményüket anyanyelvi beszélők teljesítményével hasonlítják össze. Kitért rá, hogy a tolmácsolási megbízások általában két-három naposak, az első nap viszont mindig a felkészülésről szól. Ekkor lehetőségük van betekinteni a per irataiba és felkészülni a tolmácsolási eseményre. Hangsúlyozta, hogy a tömör szövegek, valamint az elvárás, miszerint szó szerinti fordítást várnak el egyes felszólalásoknál, nagy nyomással és stresszel jár. Előadását egy érdekes gondolattal zárta: a Bíróságon gyakori, hogy a felszólalók előre megírják beszédeiket és a tolmácsoknak odaadják azt, akik ezt az előre lefordított szöveget felolvassák. Így elgondolkodtató, hogy beszélhetünk-e kommunikációról olyan helyzetben, ahol nincs szemkontaktus és kölcsönös interakció a beszélők között.

A program egy kerekasztal-beszélgetéssel zárult, melynek moderátora Tamás Dóra Mária, az ELTE FTT oktatója, az OFFI vezető terminológusa volt. A kerekasztal témája az igazságügyi tolmácsolás volt, a résztvevők közül többen ezzel is foglalkoznak. A beszélgetés során érintették az ideális tolmácsolási körülmények kérdését. Kiemelték, hogy előny lenne, ha minden esetben biztosítanának felkészülési időt és lehetőség lenne betekinteni az iratokba. Megfogalmazódott a gondolat, hogy a jogászképzésben is fel kellene készíteni a résztvevőket arra, hogy tolmáccsal fognak együtt dolgozni, valamint a tolmácsnak is joga van felszólalni, ha úgy érzi, hogy sértik a jogait, érdekeit. Szót ejtettek a közérthetőség kérdéséről, az akadálymentes kommunikációról, mivel a jogi szaknyelvet komoly szakadék választja el a köznyelvtől. A közérthetőség fontossága miatt fontos gesztus lenne, hogy a felhasználók számára könnyítsék a megértést, ezzel is elősegítve a joghoz férést. Szóba került még a szó szerinti fordítás kérdése is. A résztvevők egységes álláspontot képviseltek: a tolmács ugyanazt a tartalmat fogja átadni célnyelvre, ami forrásnyelven elhangzott, azonban az, hogy mennyire ragaszkodik az eredeti szöveghez, nagyban műfajfüggő is. Hangsúlyozták, hogy sokszor az ügyfél szavahihetősége múlik azon, hogy a tolmács hogyan teljesít. Zárszóként röviden foglalkoztak a bírósági

tolmácsok képzése kapcsán azzal, hogy milyen tanácsokat lehet adni a hallgatóknak ahhoz, hogy még inkább megállják a helyüket a tárgyalóteremben. A tolmács számára biztonságot jelent a szituáció ismerete, a háttérismert és a felkészülés a tárgyalásra, a szituációban nyelvi közvetítőként, segítőként vesz részt de nem feladata a tárgyalóteremben lévők pszichés felkarolása.

Az immáron TransELTE néven futó, jubileumi huszadik tavaszi konferencia idén is érdekes elméleti és gyakorlati témákkal várta mind a fordítástudomány iránt érdeklődőket, mind a gyakorló fordítókat és tolmácsokat.